

[0697]

**‘WIGLE VAN AIJTTA VAN ZWICHEM EN
DE ROMEINSCH BEDELAAR’**

Fan histoaryske oerlevering nei moralistysk novellemearke. Eat oer de sêge yn Fryslân

Jurjen van der Kooi

Zusammenfassung

Historische Sagen scheinen in der friesischen mündlichen Überlieferung selten zu sein. Dieser Eindruck braucht jedoch nicht zu stimmen. Bevor die systematische Sammlung von Volkserzählungen in Friesland einsetzte (etwa 1840), gab es, vornehmlich in erzieherischer und nationalistischer Perspektive, sehr wohl Interesse an dieser Sagenkategorie, ohne daß sich dies allerdings zahlenmäßig niedergeschlagen hatte. Nach 1840, als man in großem Umfang zu sammeln begann, war der mythologische Ansatz so vorherrschend, daß man sich für Sagen ohne übernatürliche Elemente kaum interessierte. Vor allem im 19. Jahrhundert erweckten dann Sammler und Publizisten durch die ideologisch bestimmten Auswahlkriterien sowie das Verschweigen der literarischen Herkunft vieler Texte den Eindruck einer oralen Kontinuität und Stabilität. Eine solche Vorstellung ist mit der Realität der damaligen mündlichen Überlieferung, die eher vor den Hintergrund eines lokalen als eines nationalen Geschichtsbildes zu sehen ist und überdies durchgehend Veränderungen unterlag, nicht in Übereinstimmung zu bringen. Das Umgehen der Sammler und Publizisten mit dem Phänomen Sage im 19. und 20. Jahrhundert wird hier anhand von Überlieferungen um die Person des Viglius (Wigle van Aytta, 1507-1577) dargestellt, einem unter den Habsburgern dienenden hohen Beamten friesischer Herkunft, dessen Gestalt vor allem die friesische Elite inspirierte. Der tatsächliche Ablauf der mündlichen Überlieferung wird dann an der Analyse des Erzähltyps VdK 942 (Der dankbare Bettler) demonstriert, einem vermutlich jungen und möglicherweise in Friesland entstandenen Typ, der sich aus einer historischen Sage (mit u.a. Viglius als Protagonist) zu einem moralistischen Novellenmärchen entwickelte.*

Op de Provinsjale Biblioteek te Ljouwert (de PB) wurdt in kartonearre skriftsje (net paginearre, twa katernen fan 16 siden) bewarre, dat oanlein is troch de Ljouwerter boekferkeaper (en -samler) en steds-'archivarius' Wopke Eekhoff (1809-1880)¹. It is op 1829 datearre en hat as titel: *Verspreide/ Anecdoten,/ minbekende/ Voorvallen, Byzonderheden enz.,/ Berigt/ Friesland en de Friezen/ betreffende./ Byeenverzameld, opgespoord of volgens/ mondelinge*

¹. C.P. Hoekema, Peter Karstkarel, Ph.H. Breuker, *Eekhoff en zijn werk; Leven en werken van Wopke Eekhoff (1809-1880), stadsarchivarius en boekhandelaar te Leeuwarden*. Ljouwert 1980.

*Berigten*². Tige bysûnder of wichtich is dat hânskrikt net, mar der stiet ien langer ferhaal yn, dat om mear as ien reden út folkskundige perspektiven wei it omtinken fertsjinnet. It stiet op de siden 13 oant 16 en rint sa:

[13] *De beroemde Viglius van Aytta van Zwichem bevond zich reizende als student te Rome. Gewoon op bepaalde tyden brieven en met dezelve wissels van huis te ontvangen, zag hy zich door het achterblyven van beiden in geene geringe verlegenheid. Hen dagelyks met smart verbeidende, deed op zyne gewone uren eene wandeling in de omstreken, dier voormalige wereldstad. Altyd vond hy op eene vaste plaats een bedelaar, dien hy op deszelfs verzoek ook altyd iets gaf; doch thans vermogt hy niet hem iets mededeelen: hy wandelde hem nu diep in gedachten en zwygende voorby. Reeds eenige malen was dit gebeurd, toen de bedelaar hem aansprak, zeggende: Mynheer Aytta! vroeger pleeg ik altyd iets van uwe mildheid te ontvangen; thans schynen wel groote zwarigheden u my zoo somber voorby te voeren, en vergeefs smee ik u om eene aalmoes. Mag ik met het leed dat u drukt bekend zyn? misschien kan ik u helpen.*

Viglius terug tredende antwoordt hem [14] vol verwondering: "Hoe! gy kent my? Gy stelt belang in my, en waant u in staat my te helpen? Goede man! ik ben te wel verzekerd, dat gy my niet kunt helpen, dan dat ik u de oorzaak myner zwaarmoedigheid zoude mededelen." Zyn weg willende vervolgen, treedt de bedelaar hem weder op zyde en hervat: "Gy oordeelt misschien verkeerd, mijnheer! Zoo het althans geldgebrek is, dat u drukt, ik stel u in staat om over [hjr in pear sm. wylitten] te kunnen beschikken." "Hoe! wat zeg gy? Gy? herneemt nu de verbaasde Viglius. "Ik, Mynheer! Zeg my slechts uwe woning, en heden avond bezorg ik de dezelve." De overeenkomst tusschen de verraste en geredde student en de Bedelaar werd nu getroffen, en dien avond ontving hy op het bepaalde uur en [lê: de] bepaalde som, waarvoor het [lê: hy] niet de minste interest begeerde, en zelfs op het aanbod van teruggave zoodra hy zyne wissels had ontvangen, antwoordde, dat [15] Aytta veilig uit Rome kon vertrekken, om zyne reis te vervolgen, dat hy hem het geld niet moest terugzenden, verzekerd zynde, dat hy hetzelfde wel terug zoude ontvangen. Alles even wel onder de diepste geheimhouding. Viglius weinige dagen daarna zijne inkomsten ontvangen, vernam den bedelaar niet meer, reisde verder door Italië en Duitschland en kwam na enige jaren in het Vaderland terug, waar hy zyne goederen te Zwichem betrok.

Na eenige jaren tydsverloop was op Aytta-state te Zwichum de feestdisch bereid. Het was het Kerstfeest, dat destyds nog met zoo luister werd gevierd. Alle vrienden en nabestaanden uit den omtrek waren genoodigd, en gulhartig en vrolyk ging de kroes rond toen op eens reeds by 't vallen van den avond, den Gastheer een Bedelaar werd aangediend. Men had hem eerst de poort niet

². PB van Friesland: W. Eekhoff, *Handschriftencollectie afk. uit Friesch Genootschap*, Portf. XII. Mei tank oan Prof. Dr. Ph.H. Breuker, dy't sa freonlik wie en wiis my hjir op.

willen openen, maar op Zyn dringend verzoek van de Mr Aytta zelf te mogen spreken, had [16] men hem toegelaten. Viglius gemelyk dat zoo iemand hem by zulk eene gelegenheid stoorde, vroeg hem op een eenigszins barschen toon, wat hy begeerde. De Bedelaar antwoord[dt] kort daarop, hem sterk in 't aangezigt ziende, dat dit eene aalmoes, die hy verwachtte, dat hyzelf hem niet zoude weigeren. Nog meer verstoord dat hy hem dan juist op een festyn moest lastig vallen, herneemt de bedelaar. Kent Mynheer Aytta my dan niet? Nu verandert het toneel: Viglius ziet in hem zyn onbekende Romeinschen weldoener en schuldeischer. Hy drukt hem de hand; leidt hem in zyn gezelschap binnen en deelt dit de geheele toedragt der zake mede, dat vervolgens een der hoofdonderwerpen der gesprekken bleef.

Deze overlevering is my medegedeeld van iemand die dezelve uit den mond van eene 80jarige bewoonster van Aytta Godshuis te Zwichum had vernomen. WE.

Dit ferhaal is al bysûnder, om't it tal histoaryske oerleveringen - bewarre ferhalen oer foarfallen, persoanen of de rin fan de dingen út en yn it eigen of oarmans ferline, dy't sá opfoelen, sá typearjend achte waarden, sa'n skokeffekt hân hawwe dat it kollektyf ûnthâld ek sûnder help fan skriftlike media it oantinken dêroan fêsthâlden en yn ferheljende foarmen stal jûn hat - yn de Fryske orale literatuer net botte grut is. En alhielendal al net at der neat boppenatuerliks yn meispilet, lykas yn dit gefal. Dat kin rûchwei trije oarsaken hawwe. 1. Der binne gewoan net folle histoaryske oerleveringen yn Fryslân, om't men hjirre net folle de muoite fan it fêsthâlden wurdich achte. 2. It kollektive ûnthâld is mar beheind en net bysteat, of net ree, om al tefolle al te lang fêst te hâlden. Allinne it meast oansprekkende, meast funksjonele koe bewarre bliuwe, meidat it oan ien trie wei iderkear wer op 'en nij presintearre waard. 3. Der wie en is hjir wol in rikere mûnlinge histoaryske oerlevering, mar wy witte dêr mar in bytsje fan, om't de histoarysy en folksferhaalûndersikers de sjenres dêr't dy stal yn krige (de histoaryske sêge³, de anekdoate, it moralistyske en didaktyske folksferhaal benammen), amper of te min achtslein hawwe.

Mooglike oarsaak 1, mar dat leit mei oan 3 - dêroer daliks mear -, falt

³. Sjoch foar de sêge, de histoaryske sêge yn it bysûnder, byg. Lutz Röhrich, *Sage*. Stuttgart 1966; Leander Petzold, *Dämonenfurcht und Gottvertrauen; Zur Geschichte und Erforschung unserer Volkssagen*. Darmstadt 1989; Hildegunde Prütting, 'Zur geschichtlichen Volkssage; Erscheinungsform und psychologische Struktur der volkstümlichen Geschichtsüberlieferung untersucht an den Sagen der Pfalz'. Yn: *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* 1953, s. 16-26; Svale Solheim, 'Historical Legends - Historical Funktion'. Yn: *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungariae* 19 (1970), s. 341-346; Vera Sokolova, 'The Interaction of Historical Legends with Other Folkloristic Genres'. Yn: *Studia Fennica* 20 (1976), s. 58-66; Gun Herranen, 'Historical Legends Expressing Nationalism in a Minority Culture'. Yn: N. Burlakoff, C. Lindahl (útj.), *Folklore on Two Continents; Essays in Honor of Linda Dégh*. Bloomington 1980, s. 334-339; Lutz Röhrich, 'Orale Traditionen als historische Quelle; Einige Gedanken zur deutschsprachigen mündlichen Volkserzählung'. Yn: J. von Ungern-Sternberg, H. Reinau (útj.), *Vergangenheit in mündlicher Überlieferung*. Stuttgart 1988, s. 79-99.

noch net folle fan te sizzen. Wat 2 oanbelanget, de romantyske hypotese, dat it 'folk', dat diel fan it minskdom dat net primêr it skreaune, mar it sprutsene wurd brûkt om syn ûnderfiningen, opfettingen en ferhalen troch te jaan oan it neiteam, yn steat is om sûnder help fan printe literatuer ferhalen ieuwen, sa al net millennia min ofte mear trou te bewarjen, hat de lêste decennia in fikse knau krigen. Net dat soks ûnmooglik achte wurde moat, mar it hat mear en mear bliken dien dat dat suver nea te bewizen falt. It tsjinoerstelde liket faken folle mear yn 'e reden te lizzen'⁴. Mar yn inkelde gefallen. einliken allinne mar by tige beskate ferhalen, wit it kollektive ûnthâld echt bewiisber histoaryske oerleveringen langer as in hânfol generaasjes libben te hâlden. It binne dan meast ferhalen dy't in hâldfêst hawwe, om't se ferbûn binne mei bliuwende sichtbere tekens yn lânskip of bebouwing, lykas de rôvernovele fan it soldaatsje fan Barhûs (mar no't dat dêr net mear op it boerehiem stiet. liket dat ek wei te sakjen)⁵, of om't se as bysûnder in lokale of regionale identiteit demonstrearjende tradysje in plakkaat-funksje meikrigen hawwe⁶, lykas it mearketype De Ring fan Polykrates, dat sûnt de Bruorren Grimm⁷ mei De Rike Widdo fan Starum anneks is⁸, of dito it Drintske Ellert en Brammert-sêgekompleks⁹. Yn soksoarte gefallen spilet lykwols de kultueryndustry, net yn 't lêste plak oanfitere troch it toerisme, in folle wichtiger rolle as de orale oerlevering. Dy hie it hjir tink sûnder dy yndustry, dy't benammen, mar net allinne, de skriftlike en fisuele media brûkt, net oprêden.

Oarsaak 3 is wer in oar ferhaal. It systematyske sammeljen fan folksferhalen sette yn Fryslân útein nei 1840, troch it krewearjen fan de trijekaart fan it

⁴. Sjoch foar it probleem fan de kontinuïteit Hermann Bausinger, Wolfgang Brückner (útj.), *Kontinuität? Geschichtlichkeit und Dauer als volkskundliches Problem*. Berlyn 1980. Taspitst op de Fryske oerlevering: J. van der Kooi, *Volksverhalen in Friesland; Lectuur en mondelinge overlevering Een typencatalogus*. Grins 1984, s. 221-230. Ferl. ek Willem Frijhoff, 'Satan en het magisch universum; Raakvlakken, wisselwerking, reminiscenties in Oost-Gelderland sedert de zestiende eeuw'. Yn: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 97 (1984), s. 382-406; Wolfgang Seidenspinner, 'Mythen von historischen Sagen; Materialien und Notizen zum Problemfeld zwischen Sage, Archäologie und Geschichte'. Yn: *Jahrbuch für Volkskunde*, Neue Folge II (1988), s. 83-104.

⁵. Jurjen van der Kooi, Babs A. Gezelle Meerburg, *Friesische Märchen* (Die Märchen der Weltliteratur). München 1990, s. 170-177, 358-359.

⁶. Ferl. Dieter Richter, 'Die "Bremer Stadtmusikanten" in Bremen; Zum Weiterleben eines Grimmschen Märchens', yn: H.-J. Uther (útj.), *Märchen in unserer Zeit; Zu Erscheinungsformen eines populären Erzählgenres*. München 1990, s. 27-38.

⁷. It teltsje fan De Rike Widdo fan Starum is hjir al bekend fan de 16de ieu ôf, mar it ringmotyf dûkt earst op yn 1816, as de Bruorren Grimm yn it earste diel fan harren *Deutsche Sagen* nei in lêzing dêrsûnder (Nr. 239: Das taube Korn) ek ien opnimme mei wol dat motyf (nr. 240: Der Frauensand). As boarne jouwe se oan: 'Mündlich aus Holland mitgeteilt'. Dy mûnlinge boarne wie de Westfaalske ealman Clemens von Bönninghausen, dy't in skoft yn Nederlân wenne hie.

⁸. Sjoch de bydragen fan Tjaard W.R. de Haan oer dit ferhaaltipe, neamd yn Van der Kooi, o.w. (noat 4), s. 354-355.

⁹. Tjaard W.R. de Haan, *Nederlandse Volksverhalen; Herkomst en Geschiedenis*. Den Haag 1976, s. 34-76.

Selskip foar Fryske Taal en Skriftekennisse Tiede Roelofs Dykstra (1820-1862), Harmen Sytjes Sytstra (1817-1862) en Jacobus van Loon (1821-1903)¹⁰, mar der wiene al eardere oansetten, bygelyks by de 18de-ieuwers N. Elgersma¹¹, Paulus Scheltema (Paulus Liger, 1725-1835)¹², Joast Hiddes Halbertsma (1789-1869)¹³ en guon skriuwers mei niget oan histoaryske ûnderwerpen. Dy lêste skriuwers moatte net sasear socht wurde by de fertsjintwurdigers fan de him hjirre benammen sûnt Ubbo Emmius ûntjaande, mear krityske 'profesjonele' skiedskriuwing¹⁴, mar of by dy skriuwers dy't mar net, of net hielendal, de fantastyske apokryfe Fryske skiedskriuwerij fan de 16de en 17de ieu ta weismitten keare woene¹⁵, of by dy skriuwers dy't yn 'e besnijding fan it 18de-ieuske, mar ek yn de foarste helte fan de 19de ieu noch as in hart sa libbene Nuts-tinken, histoaryske oerleveringen brûke woene om it nasjonale fielen en de leafde foar it heitelân te fersterkjen. It sprekt, ek al om't hja - de pedagogy spile net swak by - ûnder oaren ditsoarte ferhalen it plak fan de bibelske oerleveringen út de âldere skoallelêsbokjes ynnimme litte woenen, dat dy lêste groep útsoarte each hie foar positive ferhalen mei in dúdlik boadskip en dito moraal. Dy algemien-nederlânske tendins waard yn Fryslân omset yn mear Frysk-nasjonalistyske aksje en Fryske histoaryske oerleveringen waarden no publisearre, om't "nei't wy miene, for elke Fries dy't ienichsins prîs stelt op de eare fen sân lân en folk, (staeltsjes) (fen ferneamde Friesen en Friesinnen út alle tiden) [...] wittenswirdich benne. Ut sokke staeltsjes ommers, leart men 't aerd en karakter fen de ljue der se fen ferhelle wirde, in 't bysonder, en mei

¹⁰. Foar de skiednis fan it folksferhaalûndersyk yn Fryslân sjoch Van der Kooi, o.w. (noat 4), s. 6-41.

¹¹. S.J. van der Molen, *Ta de Fryske folkskunde; Samling losse stikken* (Estrik XL). Grins 1966, s. 20-24.

¹². De anekdoaten dy't Paulus Scheltema byinoar brocht hat, moatte wol mei in skalk each besjoen wurde, dêrfandinne ek syn bynamme Paulus Liger, mar der sit likegoed gâns tige nijsgjirrich materiaal tusken. Syn magnum opus is de 12-dielige samling *Twaalf duizend Vriesche Spreekwoorden, gezegden, anecdotes, oudheden en geschiedenissen van de eerste bekende tijden af, bij elkanderen verzameld in de talen van die tijden, in welke zij zijn voorgevallen, en overgebracht in de tegenwoordige taal* (1304 siden, nei 1824 gearstald). In karlêzing dêrút is 1826/1831 Frjentsjer/Ljouwert útjûn ûnder de titel *Verzameling van spreekwoorden, gezegden en anekdoten, benevens belangrijke geschied- en oudheidkundige aantekeningen enz., meerendeels Vriesland en de Vriezen betreffende; alsmede taalkundige ophelderingen omtrent den oorsprong en de ware beteekenis van oude Vriesche woorden en gezegden* (2 dielen).

¹³. Ferl. Joast Halbertsma syn hânskrift *Anecdotes* (ca. 1830; PB Ljouwert Ms 220). Sjoch dêrfoar ek J. van der Kooi, 'Wêrom't Alva lake - Vagina dentata?'. Yn: *Earefrissel foar Prof. Dr. E.G.A. Galama ta syn santichste Jierdei* (= *Us Wurk* 31). Grins 1982, s. 107-120. Ferl. ek J.H. Halbertsma, *Fluit en doedelsek ûnbekend Frysk wurk*. Utjown nei de hânskriften mei ynliding en oantekeningen troch J.J. Kalma en Y. Poortinga. Drachten 1971.

¹⁴. Sjoch foar it histoaryske en kulturele klimaat tusken 1750 en 1850 no Auke van der Woud, *De Bataafse hut; Verschuivingen in het beeld van de geschiedenis (1750-1850)*. Amsterdam 1990.

¹⁵. Foar de apokryfe skiedskriuwing sjoch E.H. Waterbolk, *Twee eeuwen Friese geschiedschrijving; opkomst, bloei en verval van de Friese Historiografie in de zestiende en zeventiende eeuw*. Grins/Djakarta 1952. Ferl. ek J. van der Kooi, 'Hengist en Horsa; De tradysje by de 16de-ieuske Westerlauwersk-Fryske skiedskriuwers'. Yn: *Us Wurk* 23 (1974), s. 1-56.

ien dat fen 't friske folk in't algemien kennen"¹⁶. Sa Waling Dykstra (1821-1914) yn 1852.

No wie Waling Dykstra in oergongsfiguer. Kwa âldens hearde er by de jonge romantisy fan it Selskip, kwa mentaliteit stie er tusken it ridlike en ferljochte, min ofte mear progressyf-liberale Nuts-tinken en it hertstochtlike nasjonalisme fan de romantisy yn. Syn 'sages en staeltsjes' kamen ryklik let. Ek al wurken de opfettingen en de dêrútwei publisearre histoaryske oerleveringen fan de earste kohort auteurs noch lang nei, benammen yn útjeften foar it ûnderwiis, dochs hiene de 'echte' histoarysy har doe al ôfkeard fan de anekdoatyske, mei oerleveringen yllustrearre wize fan skiedskriuwing. Harren út in suver wittenskiplik perspektyf wei sjoen ûnmiskenber krekte boarnekrityk hie makke dat elke skiedskriuwer dy't ernstich nommen wurde woe, him ôfkearde fan de mûnlinge histoaryske oerlevering.

En dat soe lang sa bliuwe. De romantisy dêrtsjinoer libben en tochten út de troch de Grimms útdroegen, yn wêzen a-histoaryske premisse wei dat it âlde germaanske, miskien sels wol yndogermaanske magysk-mytysk wrâldbyld fan de earste Friezen noch werom te finen wêze soe yn de mûnlinge sêgeoerlevering fan de eigen tiid. Jacob en Wilhelm harren *Kinder- und Hausmärchen* (1e printinge 1812, 1815) en *Deutsche Sagen* (1816, 1818) en Jacob Grimm syn *Deutsche Mythologie* (1835) wienen de boeken dêr't se har troch ynspirearre lieten, en dêryn wie amper plak foar histoaryske oerleveringen dy't net in primêr wrâldbyld of in boppenatuerlik aspekt beljochten, mar 'gewoane' foarfallen út it ferline ta ûnderwerp of tema hienen. Fan gefolgen dat Tiede Dykstra c.s. har fol entûsjasme smieten op it sammeljen fan boustiennen foar in Fryske Mythology¹⁷, mar de yn harren eagen oan folle letter tiden ta te skriuwen 'staeltsjes' amper achtsloegen. Wy sitte dus mei it probleem dat doe't der wol genôch niget wie oan datsoarte ferhalen, de tiid foar likernôch 1840, dy allinne mar by hea en by gers optekene en publisearre waarden as yllustraasjes by histoaryske en nasjonaal-pedagogyske en moralistyske ferhannelingen, sadat der, nettsjinsteande de inkelde al neamde oansetten, winliken net folle fêstlein is, en dat doe't der út oare, mear folkskundige optiken wei wol langer en yntinsiver sammele waard, krekt dêr wer te min omtinken foar wie. Einliken wie dat der allinne mar by harren kompaan Waling Dykstra, dy't folksferhalen net allinne as (pre-)histoaryske, mar ek as sosjaal-kulturele dokuminten foar en út it neiste ferline en de eigen tiid sjen woe, en dêrom mei Douwe Hansma (1812-1891) ek twa bondeltsjes histoarysk-anekdoatyske teltsjes mei de klam op dy tiid útbrocht¹⁸.

Al mei al fernuveret it dan ek net dat wy yn de folksferhaalsamlingen fan

¹⁶. Waling Dykstra, 'Sages en staeltsjes út it libben fan Friesen en Friesinnen'. Yn: *De Friske Hûsfrjeun; Rîm en Onrîm* II (1852), s. 37.

¹⁷. S.J. van der Molen, 'Ta in "Fryske Mythology"'. Yn: *De Vrije Fries* LIII (1973), s. 57-67.

¹⁸. D. Hansma en Waling Dykstra, *Sechjes en teltsjes út it dageliks libben*. Dokkum 1863; Deselden, *Hwet teltsjes for de winterjûnen*. Dokkum 1865.

de 19de en 20ste ieu, foar 't grutste part konsintrearre yn Dykstra syn *Uit Friesland's Volksleven* (1895-96) en it *Frysk Sêgeboek* fan S.J. van der Molen (1939-43), mar in bytsje histoaryske oerleveringen mei de oanjûne beheining fine. Dykstra hat noch it measte, mar dêr is gâns by dêr't net wis fan is oft it wol ea ta de mûnlige oerlevering heard hat, om't it út de al neamde, grif mear literêre as orale apokrife tradysje komt. Van der Molen stie yntellektueel alhiel yn de romantyske skoalle. Hy waard foaral oanlutsen troch it boppenatuerlike segmint fan it sêgebestân¹⁹. Syn sêgeboek hat wol in apart diel *Histoaryske Sêgen* (it tredde: 1941), mar dat is mear in restrubryk foar sêgen (útsoarte ommers al histoarje) dy't net yn syn fierdere magysk-mytyske systematyk passe, as in systematyske oardering fan it ferline, sa't it kollektyf ûnthâld yn Fryslân dat seach en bewarre hie. It boppenatuerlike slacht ek dêr foar master op.

De samlers dy't nei Van der Molen kamen, benammen Ype Poortinga²⁰ en Dam Jaarsma²¹, sleaten har ek by de romantyske tradysje oan, mar leinen de swetten wol breder út. It 'gewoan' histoaryske lieten se net oan har foarbygean, mar wat dat opsmiet (persintueel mar in beskieden part fan de mear as 20.000 teksten dy't hja tusken likernôch 1945 en 1980 byinoar bringe koenen), twingt dochs ek ta de konklúzje dat it folk mar in beskieden ûnthâld liket te hawwen. Tema's en motiven kinne, sa lang at se funksjoneel binne, it hiel lang úthâlde, mar de konkrete histoaryske kontekst dêr't se mei ferbûn wurde, skoot meastentiids mei de tiid mei op, sadat dy kontekst einliken nea âlder liket te wurden as in pear generaasjes, op syn meast ien, oardel ieu. En dan binne it ek net sasear dy wichtige foarfallen en persoanen dy't de âldere histoarjeskriuwers sa graach fêsthâlde wolde, dy't de kearn fan de oerlevering útmeitsje, mar earder aspekten fan de deistige striid om it bestean en lytsere, mar wol yn it eigen fermidden steande grutheden út it neiere ferline, nuvere dominys lykas Andreas Salmasius (earste helte 18de ieu)²², oansprekkende skarlunen lykas Japik Ingberts (1710-?)²³, sterke mannen lykas Sterke Hearke [Witteveen] (1801-1890)²⁴ of lokale Münchhausens lykas Jan Hepkes [Wouda] (1862-1939)²⁵, dêr't lang praat oer bliuwt. It is in skiedskriuwing út it sicht fan it doarp wei. Ek al wurdt ús beskieden byld fan de histoaryske oerlevering yn Fryslân dus primêr

¹⁹. S.J. van der Molen, 'Hoe ik tot het *Frysk Sêgeboek* kwam'. Yn: *Volkskundig Bulletin* 4 (1978), s. 118-121.

²⁰. It lêste oersjoch fan Poortinga syn sammelaktiviteiten is J. van der Kooi, 'Fryske folksferhalen'. Yn: J. van der Kooi, L.G. Jansma, G.H. Jelsma (útj.), *50 jier Fryske Akademy* (= *It Beaken* L, nr. 3). Ljouwert 1988, s. 71-79.

²¹. Sjoch foar Dam (Adam Aukes) Jaarsma no *Ut it gea fan Sterke Hearke; In kar út it fersprate wurk fan Dam Jaarsma*. Besoarge troch Ph.H. Breuker, J. van der Kooi en J.J. Spahr van der Hoek. Ljouwert 1987, yn it besûnder de ynliding.

²². Y. Poortinga, 'Forhalen om dominy Andreas Salmasius'. Yn: *Folkskundich Jierboek* II (1969), s. 14-17.

²³. Van der Kooi, o.w. (noat 4), s. 192-195, 466-475 en de dêre neamde literatuer.

²⁴. Jaarsma, o.w., (noat 21), s. 107-128.

²⁵. Van der Kooi, o.w. (noat 4), s. 195-198; Ype Poortinga, *Ik ha't ris hân ... It Jan Hepkesferhaal*. Drachten/Ljouwert 1986 (romantisearre biografy).

beskaat troch oarsaak 3, 1 mei net útsletten wurde²⁶, wylst ek 2 sûnder mis net swak byspilet.

Yn it ljocht fan it boppesteande is it nijsgjirrich en gean ris nei wat dat sykjen om en publisearjen fan histoaryske oerleveringen troch histoarysy/ folkskundigen yn de 19de en 20ste ieu no opsmitten hat oangeande Viglius (ab Aytta), sa't de yn 1507 te Barhûs berne en yn 1577 te Brussel ferstoarne Wigle fan Aytta himsels meastentiids neamde²⁷. De Fryske elite fan de 19de ieu wie tige yn dy ferneamde jurist en hege steatsamtner ûnder Karel V en Filips II ynteressearre, publisearre ek gâns oer him²⁸, mar hie it tagelyk, oars wol begryplik foar dy tiid fan ferhearliking fan de opstân tsjin it Spaanske gesach en, yn alle gefallen hjir yn it noarden, fan de protestantisearring fan de Noardlike Nederlannen, wat swier mei syn fêsthâlden oan it âlde leauwe en syn krewearjen foar in sterk sintraal steatsgesach ûnder de Habsboargers. Dêrfandinne dat de Fryske auteurs oer him de klam leinen op benammen dy kanten fan syn hanneljen en karakter dêr't se út harren doedestiidske, mear of minder (Frysk-)nasjonalistyske opfettingen wei sûnder beswier wol eare mei ynlizze koenen, lykas syn 'Fryske trou', syn (mûnling) brûken fan de Fryske taal²⁹, syn soarch foar it wolwêzen fan sibben en freonen, dy't er, as it heal koe, banen besoarge, foar earm en âld, sa't dat bygelyks nei foaren kaam yn de stifting yn 1572 fan it Ayttagodshûs (ek wol -gasthûs neamd) foar sân âlde minsken te Swichum (yn 1913 ôfbrutsen)³⁰.

Folle oerleveringen smiet dat alles lykwols net op. Eekhoff syn teltsje meirekkene (dêroer aanst mear) fûn ik by dy skriuwers en samlers mar fjouwer ferhalen oer him en ien mei syn namme ferbûn los ferhaalmotyf, dat net yn in narrative kontekst ynbêde wie. Eekhoff syn ferhaal is it âldste, dan komt Waling Dykstra yn syn al oanhelle 'sages en staeltsjes' mei it folgjende:

Wigle fen Ayta [...] wier in greate foarstander fen sîn memmetael. Do er oender KAREL V foarsitter wier fen de hege Rie, to Brussel, kaem er ienkear in ambassadeur fen Frankrík in de Rie en die in forsiik út namme fen sîn kening. Hy spriek in de franske tael en WIGLE, dy in namme fen de Keiser him to wird stean scoe, jowch him andert in 't frísk. De ambassadeur waerd

²⁶. Dêr moat lykwols mear ûndersyk nei dien wurde. Sjoen byg. de útspraak fan Reimund Kvideland en Henning K. Sehmsdorf yn harren *Scandinavian Folk Belief and Legend*. Oslo 1911, s. 329: 'Historical legends comprise the largest single category in Scandinavian legend tradition,' kin dit yn alle gefallen gjin algemiene regel wêze.

²⁷. F. Postma, *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat (1507-1549)*. Zutphen 1983.

²⁸. Ferl. J.J. Kalma, *Repertorium Frieslands verleden; Overzicht van tijdschriftartikelen de Friese geschiedenis betreffende*. Ljouwert 1955, s. 225.

²⁹. Frysk skriuwe koe er net. Ferl. E.H. Waterbolk, *Rond Viglius van Aytta; Enige brieven van zijn hand en enige opstellen*. Ljouwert 1980, s. 40-67.

³⁰. Sjoch *Vigliana; Bronnen, brieven en rekeningen betreffende Viglius van Aytta*. Uitgegeven en ingeleid door E.H. Waterbolk m.m.v. Th.S.H. Bos (Estrik L). Grins 1975, passim.

*lilk, hy miende dat AYTA him de gek oanstiek. Mar WIGLE sei: "Wærom scoene wy jimme tael forstean matte? As wy in Frankrik komme om hwet to forsiikjen den sprekke wy fransk en dêrom hearre jy in ûs lân ûs tael ek to sprekken." Hy woe mar sisse, as de franskman in in freamd lân sin memmetael spriek den stie dat him as Fries ek allike fry, en hie er dêr gjin gelik oan?*³¹

Trije jier letter stiet dizze anekdoate (anonym, mar folge troch 'Eene anekdote uit het leven van E.A. Borger', ûndertekene mei W.D[ykstra]) yn it Nederlânsk yn in almanak. Wat koarter, mar ynhâldlik wakkere gelyk, al jout de slotsin mei de ferwizing nei it Latyn efkes mear: "[...] het is dus billijk, dat gij, hier komende, om iets te vragen, de onze [taal] gebruikt, of althans de Latijnsche, die een iegelijk gemeen is."³² Ik ben der lang net wis fan dat dit teltsje út de 19de-ieske Fryske mûnlinge oerlevering komt, al is dat fansels net út te sluten. It sirkulearre yn alle gefallen wol mûnling yn Viglius syn neidagen. De om 1600 hinne ferneamde katolike preker Frans van Dusseldorp (1567-1630) fertelt it ek yn syn *Annales*. Hy hat it lykwols oer in seeman út Portugal, dy't foar syn kening by Karel V prate moat oer in skeel oer de Molukken en dat yn 'boersk' Portugeesk docht, wêrom't Viglius him yn Boerefrysk andert jout³³. Dusseldorp syn annalen waarden earst oan 'e ein fan de 19de ieu útjûn, mar it hânskrift dêrfan wie al earder ek yn Fryslân by ûnderskate gelearden wol bekend³⁴, dat it is ek mooglik dat dit teltsje dêrút letter yn de Fryske oerlevering telâne komd is (earst de literêre, doe mooglik de mûnlinge). Streekrijocht út Dusseldorp komt Dykstra syn tekst yn alle gefallen net, dêrta binne de ferskillen te grut. Der moatte tuskenstadia west hawwe, tink dochs ek wol mûnlinge - foar de mûnlinge oerlevering is it fan in Portugeeske seeman nei in Frânske ambassadeur mar in hoannestap, yn de literêre bart soks minder maklik -, mar wannear't dy datearre wurde moatte, bliuwt noch de frage.

Dykstra hat dit teltsje nuvergenôch net opnommen yn syn *Uit Friesland's Volksleven* en nei 1856 haw ik it yn de folkskundige literatuer ek net wer fûn. Dy literatuer lit it ek fierder wat Viglius oanbelanget sitte, oan 1941 ta. Dan fine wy by Van der Molen in oar teltsje oer Viglius, dat by myn witten foar dat

³¹. *De Friske Hûsfrjeun* III (1853), s. 62-63.

³². *Nieuwe Friesche Volks-Almanak* 1856, s. 140.

³³. R Fruin (útj.), *Uittreksel uit Francisci Dusseldorpi Annales 1566-1616*. Den Haag 1893, s. 147-148: *Tempore Caroli V cum inter regem Portugalliae et imperatorem controversia vigeret de insulis Moluccis, cui subesse deberent missus est a rege Lusitano nauta quidam expertissimus, sed qui aliam non nosset linguam quam rudem illam, qua rustici in Lusitania utuntur. Hic coram imperatore, assidente Viglio, eadem lingua perorabat finitaque oratione Viglius assurgens orationem gratificatoriam habuit lingua Frisonica antiqua, similiter in Frisia solis rusticis usitata. Imperator interea aspiciebat utrumque et nihil intelligebat; tunc dimisso conventu ad Viglium conversus: quid, enquit dixit legatus iste? cui Viglius: nescio imperator; ille me alloquutus est corrupto Hispanico et ego respondi corrupto Frisico, et neuter alterum intellexit. Certe expediti ingenii apophtegma, quod etiam ipsi imperatori multum risum movit.* Mei tank oan Dr. F. Postma, dy't my op dizze boarne wiisd hat.

³⁴. Neffens freonlike meidieling fan Dr. F. Postma.

jier noch nea publisearre wie. It is in etiology fan de Fryske namme Ayttablomke foar de winterakonyt (*Eranthis hiemalis* Salisb.), in stinzeplant. "Yn it hôf fen 'e greate Ayttapleats by de tsjerke to Swichum tilt it yn 'e iere Maeitiid op fen lytse giele blomkes, dy't by tûzenen yn 'e wâllen steane. To Swichum neamt men dizze blomkes [...] "Ayttablomkes" [...] En det hat syn reden, hwent de ferneamde Wigle van Aytta hat se - sa seit men dêr - neist krapoan fjouwerhûndert jier sels meinomd út fiere lannen wei"³⁵. Van der Molen syn boarne wie de anonime folksmûle en dy woe ek ha dat se nearne oars yn ús lân foarkomme. Dat is net sa, Van der Molen wiist dêr ek al op, de *Eranthis hiemalis* is op gâns plakken yn Fryslân, benammen yn it westen, te finen, mar it Swichumer fynplak is wol it grutste.³⁶ Dit etiologysk teltsje liket frij jong te wêzen. It plantsje wurdt foar Swichum (foar hiele Fryslân ek) foar 't earst neamd yn 1897. En de skiednis fan de floristyk yn Fryslân en de skiednis fan de yntroduksje fan dizze berchplant út Súdeuropeeske kontreien yn noardlike tunen meitsje it sa goed as wis dat net Viglius him meinommen hat, mar dat er hjirre (folle) letter in plak as stinzeplant krigen hat³⁷. De namme Ayttablomke, dy't, at wy ôfgean moatte op Franke en Van der Ploeg en ek Waringa³⁸, allinne mar yn Swichum hiem is, sil yn earsten dan ek net op de persoan fan Viglius tebekgean, mar op it fynplak, Aytta-state.

De lêste twa teltsjes oer Viglius (en it losse motyf) komme út in noch letter fynplak, de *Fryske Plantlore* (1952) fan de him ek wol folklorist neamende argivist Nicolaas J. Waringa (1879-1972), dy't út âldere en jongere (ek mûnlinge) boarnen gâns folkskundige data byinoarswile en dy û.o. publisearre yn 'e *Leeuwarder Courant* yn de rubryk 'Tusschen Flie en Lauwers'. Yn syn *Plantlore* jout er nei oanlieding fan de namme fan de winterakonyt in langere oantekening oer Viglius (s. 133-5). Dêryn steane neist in koarte meidieling oer it Ayttablomke ("Yn 'e "hovinge" bloeide eartiids it blomke, dat noch jimmer yn Swichum en omkriten it Aytta-blomke neamd word") (1) in ferhaal oer hoe't Viglius syn heit op oanrieden fan syn buorman syn jonge leare lit, om't er dochs net foar it skieppehoedzjen doocht (hy sit allegeduerigen mei in boekje ûnder de hage), (2) in anekdoate oer hoe't Viglius, dy't in neef oan in baantsje helpe wol dat dy net oankin, him derôf makket mei it sizzen: "Wat soe't! Dou witste net heal mei hoe'n bytsje wiisheit it lân regearre word", en (3) dat fan Aytta- of Bokkema-hûs it sizzen gie dat it "like folle finsters hie as der dagen yn it jier binne."

Waringa jout gjin boarnen op, dat men soe sizze, hy giet op de folksmûle

³⁵. S.J. van der Molen, *Frysk Sêgeboek III: Histoaryske sêgen*. Ljouwert 1941, s. 377.

³⁶. D.T.E. van der Ploeg, m.m.f. O. Hoekstra en F. Rudolphy, *Atlas fan de floara fan Fryslân*. Ljouwert 1977, s. 22-23, nr. 132.

³⁷. D.T.E. van der Ploeg, *Stinzeplanten yn Fryslân; Statussymboal út de âlde tiid*. Ljouwert 1972, s. 45-48.

³⁸. D. Franke en D.T.E. van der Ploeg, *Plantenammen yn Fryslân*. Ljouwert 1955. s. 31; N.J. Waringa, *Fryske plantlore; List fan nammen fan planten út Fryslân tusken Fly en Lauwers, en fan nijsgjirrige dingen dy't der mei gearhingje*. Ljouwert 1952, s. 36.

te seil, wat betsjutte soe dat Viglius mear as 300 jier nei syn dea noch rojaal yn it kollektyf ûnthâld sitte soe. Dat like suver te moai. En dat is it ek. Waringa hat hjir nammentlik in artikel fan in Dr. P. Scheltema út *De Oude Tijd* fan 1871 neiskreaun³⁹. Ek Scheltema referearret net oan in mûnlinge oerlevering út de 19de ieu, mar hy beropt him op in tige seldsum boek út 1648 fan Johannes Baars, de *Cornucopiae*, dat ik net besette kind haw (it is neffens opjefte fan de KB ek net yn Nederlânske biblioteken)⁴⁰. Baars, ek wol Baers skreaun, (?-1653), dominy û.o. yn Skerpenseel, Pernambuco en Zoest⁴¹, wie in soan fan Paschasius Baers, tink in Flaming, dy't (1590-1603) de earste fêste herfoarme dominy fan Ljouwert wie⁴². Hy skriuwt (neffens Scheltema):

"Mit al myn bernen wit ick wel rey, maer mit onsen Vigle wit ick nen rey", zei een Friesche boer in het dorpje Swichem bij Leeuwarden tegen zijnen buurman. Doch omdat mogelijk sommigen onzer lezers geen Friesch verstaan, zullen wij 't in 't Hollandsch vertalen: 'Met al mijne kinderen weet ik wel raad, maar met onzen Vigle weet ik geen raad.' - "En waarom weet gij met uwen Vigle geen raad?" vroeg de buurman. "Omdat hij niet deugen wil", antwoordde de vader: "want als hij de schapen hoeden moet, zoo gaat hij ergens onder een hegge zitten, en leest in een briefken of boekken, dat hij heeft, en laat de schapen in 't koren lopen." - "Wel", hernam de buurman, "dan zou ik den jongen liever laten studeeren."

De vader deed dit; en die boerezoon is een zeer geleerd man in de regten, en zelfs President van den Geheimen Raad te Brussel geworden. Ja, die Vigle is zulk een man geworden en zoo groot geweest, dat hij al zijne vrienden rijk en edel gemaakt heeft. Eens een zijner neven ontmoetende, die slechts een man van geringe conditie was, zeide hij. "Nee! ik moet u ook aan een officie helpen." - "Och neen", antwoordde deze, "ik ben daar niet toe bekwaam." - "Stil", hervatte Vigle, "gij weet niet, neef! met hoe weinig wijsheid het land geregeerd wordt."

En fierder:

³⁹. P. Scheltema, 'Wat er soms van een boerenjongen worden kan'. Yn: *De Oude Tijd* 1871, s. 334-335.

⁴⁰. De folsleine titel fan dat wurk is neffens de magasynekatalogus fan Frederik Muller, *Nederlandsche Letterkunde; Populaire prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw*. Amsterdam 1893, s. 57, nr. 390: *Cornucopiae, dat is: een Boeck van allerley materien. Seer leersaem en aangenaem om lesen voor alle liefhebbers van vreemde ende fraye dingen*. Gemaeckt ende t'samen gebracht door Joannem Baers, oudt-kercken-dienaar. t'Amsterdam, gedrukt tot kost en last van den autheur, in 't jaer 1648. 2 Dln. 1 band. 12°.

⁴¹. A.J. van der Aa, *Biografisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijving van zoodamge personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt Tweede Deel, Eerste Stuk*. Haarlem 1853, s. 34-35.

⁴². T.A. Romein, *Naamlijst der Predikanten, sedert de Hervorming tot nu toe, in de Hervormde Gemeenten van Friesland*. Ljouwert 1886, s. 16.

Deze Viglius heeft van zijn onnoozel dorpje, daar hij geboren was, en waar slechts vijf of zes huizen bij de kerk staan, zijnen toenaam genomen: Vigle van Swichem [...]. Hij heeft op dat dorp digtbij de kerk een huis doen bouwen, waaraan zoveel vensters waren (zoo men zeide) als er dagen in't jaar zijn. Ik heb, met mijn vader, het huis van onder tot boven gezien, maar juist de vensters niet geteld.

Baars zijn teksten litte sjen dat Viglius yn Fryslân om 1600 hinne, sa'n fearnsieu nei syn dea, yn alle gefallen noch lang net fergetten wie. De jonge Baars besjocht mei syn heit it troch Viglius stifte hûs yn Swichum en de twa teltsjes sil er ek grif út de doedestiidske mûnlinge oerlevering hawwe. It earste, mei syn twa oant no ta noch net sinjalearre sintsjes Midfrysk, is allinne by him fûn (ôfsjoen dan fan Waringa), it twadde moat ek bûten Fryslân omgien hawwe, Dusseldorp hat it nammentlik ek⁴³. It motyf fan safolle finsters as dagen yn it jier is in yn Noardwest-Europa bekend sêge- en mearkemotyf⁴⁴ dat oan allerhande ferneamde bouwurken ophongen waard, ek yn Nederlân⁴⁵, bygelyks oan it om 1510 hinne te Meppel boude kastiel de Kinkhorst⁴⁶. Dat it Ayttagodshûs it nei him taloek, bewiist yn alle gefallen dat it yn 'e eagen fan de Friezen doe in bysûnder bouwurk wie.

Dat wiene de Fryske Viglius-oerleveringen út de 19de en 20ste ieu dêr't ik weet fan ha. Ear't hjir spesifikere en mear algemiene konklúzjes oan ferbûn wurde kinne, moatte earst noch Eekhoff syn tekst en it ferhaaltype dêr't dy in lêzing fan is, neier besjoen wurde.

Doe't Eekhoff syn skriftsje oanlei, wie er krekt dwaande mei it skriuwen fan in andert op in priisfrage fan Het Departement Leeuwarden der Maatschappij: tot Nut van het Algemeen, titele: 'Levensschetsen van vermaarde Mannen en Vrouwen, in Friesland geboren, of aldaar het belangrijkste tijdperk huns levens hebbende doorgebracht'. Dy priisfrage past yn de al neamde kontekst fan mear omtinken foar it eigen ferline. It doel wie "eene, inzonderheid voor de scholen in Friesland bestaande behoefte [...] vervullen, [...] om echte Vaderlandsliefde,

⁴³. Dusseldorp, *Annales* (sjoch noat 33), s. 147: *Fertur hoc illius, quod cum ex suis nonneminem ad aliquod officium eveheret, atque ille insufficientiam suam causaretur: si tacere noveris sapiens estimaberis; nescis enim per quales stultos respublica regatur.*

⁴⁴. Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature; A classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. Bloomington/London 1955. III, s. 212: F 782.1 Windows and doors for every day in year. 365 windows and doors in castle or church.

⁴⁵. J.R.W. Sinninghe, *Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungssagen-, Sagen- and Legendenvarianten* (FFC 132). Helsinki 1943, s. 112: 1021 So viele Fenster wie Tage im Jahr.

⁴⁶. Drie Podagrissen [H.D. van der Scheer, H. Boom, A.L. Lesturgeon], *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst*. Koevorden 1842, s. 52-53.

die de grondslag is van alle maatschappelijke welvaart, aan te kweken"⁴⁷. Der kamen twa anderten yn. Ien fan de 'Weleerwaarde Zeer Geleerde Heer G. Brandt Maas, Christen Leeraar te Woerden' en ien anonym. Brandt Maas krige de earepriis. 'Het andere antwoord, op deze Prijsvraag ingekomen, droeg zoo vele blijken van ervarenheid en naarstig onderzoek, dat het Departement ook dien Schrijver eene belooning meende te moeten aanbieden, indien hij zijn werk aan hetzelfde wilde afstaan: de nog jeugdige Wopke Eekhof [!], Bediende in een' Boekwinkel te Leeuwarden deed zich daarop als Schrijver van dat stuk kennen"⁴⁸. Eekhoff stie syn stik ôf, ik ha it net weromfine kind⁴⁹. Brandt Maas syn stik waard printe yn 1830⁵⁰ as 'Eerste Stukje'. Der moast, fûn it Nut, ek noch in twadde stikje komme, mar dêrta wie Brandt Maas syn bydrage te behindich. Dat kaam der lykwols dochts, earst yn 1837, en neffens de katalogus fan de Grinzer Universiteitsbibliotheek is dat fan Eekhoff. Ut it foarwurd docht lykwols bliken dat dat net sa wêze kin: wy hawwe hjir te krijen mei it restant fan Brandt Maas syn andert, oanfolle mei bydragen fan in net neamde oare persoan. Dat soe Eekhoff wêze kinne - dy syn biografytsjes hie men ommers -, mar wis is dat net. Wol stiet der yn dit 'Tweede Stukje' in bydrage oer 'Viglius fan Aytta' (s. 66-91), mar dy is tige histoarysk hâlden, stiet stiiffol moraal en jout boppedat gjin oerleveringen, dus ek it ferhaal oer Viglius en de bidler net.

Eekhoff wie (at er no al of net de auteur wie fan de Viglius-bydrage oan it twadde stikje fan de *Levensschetsen*) oars wol wiis mei syn ferhaal. Hy hat it letter mei Walter Scott as syn grut foarbyld novellistysk bearbeide en it fiks útwreide publisearre yn 'e *Leeuwarder Courant* fan 10 juny 1836, ûnder de titel dy't ek boppe dit artikel stiet en mei in moralistysk rymke as motto⁵¹. Ynhâldlik bliuwt er tichte by de tekst fan it 80-jierrige wyfke út it Aytta-godshûs (no in 'hoog bejaard besje' neamd). De útwreidingen besteane benammen út histoaryske omballingen, sfearbeskriuwingen en dialooch, mar twa dingen meitsje dizze tekst nijsgjirrich. Yn 't foarste plak makket er fan de bidler fan it 'besje' in 'kapuzijn uit het klooster der Heilige Apostelen', Matteo neamd, en yn it twadde plak jout er no in mear útwurke ferklearring fan de goederjouskens fan dy man. Hy fertelt no dat, doe't Viglius as jonge opgroeide op 'e stins fan syn omke Bernard Bucho fan Aytta te Swichum⁵², "geen bedelaar vergeefs aan de slotpoort (klopte), en het waren vooral de zwervende barvevoeter monniken van de orde van de Heiligen Franciscus, die steeds ruim bedeed werden, wanneer

⁴⁷. *Levensschetsen van merkwaardige, meest Friesche Mannen en Vrouwen*; Uitgegeven door het Departement Leeuwarden der Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen. *Eerste Stukje*. Leeuwarden 1830, s. III.

⁴⁸. *Id.*, s. IV.

⁴⁹. It wurdt ek net neamd yn de nijste bibliografy fan Eekhoff, de 'Lijst van Eekhoffs werken' fan C.P. Hoekema yn it yn noat 1 oanhelle wurk.

⁵⁰. Sjoch noat 47.

⁵¹. It hânskrift fan dizze krantebydrage is bewarre bleaun (PB 4745 Hs); dat hawwe wy hjir brûkt.

⁵². Sjoch foar him it *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* III (1914), kol. 47-48.

Wigle veelal belast werd, de bestemde gift in de kapo van het graauwe kleed neder te leggen". Matteo fertelt him yn Rome dat hy ien fan dy biddeldmuontsen wie. Dêrfandinne.

Eekhoff makket it ferhaal sa oannimliker, mar ek sterker. Hy sil dêrby net op syn fantasij tebek gien wêze, want ek dizze ynliding heart by it ferhaaltipe. Eekhoff wist dat er mei in folksferhaal te krijen hie. Net allinne om't Viglius nea yn Rome west hat (wol yn Itaalje, as studint, dosint en begelieder fan studinten, û.o. yn Padua en Venetië⁵³), mar om't er it ek faker fertellen heard hie mei oare haadpersoanen. Dat docht bliken út syn neiwurd: "Ik heb de bovenstaande gebeurtenis, wat de hoofdzaak betreft, meer dan eens, op verschillende wyzen en aangaande verschillende adelyke personen (als onder anderen van een der Goslinga's en Botnia's) kortelijk horen verhalen". Ik tink dat er mei help fan dy oare ferhalen, dy't it âld wyfke (of de tuskenpersoan dy't him har ferhaal oerbrocht) mooglik net mear rjocht foar de geast hie, it ferhaaltipe 'rekonstruearre' hat. Wy soene hjir dan in moai foarbyld hawwe fan wat Walter Anderson 'das Gesetz der Selbstberichtigung' neamt: In ferteller, dy't in ferhaal faker as ien kear heard hat, rekonstruearret sûnder dat er der erch yn hat út al dy útsoarte divergearjende orale komposysjes automatysk de 'normale' foarm fan it ferhaaltipe. Allinne sa is te ferklearjen dat in ferhaaltipe min ofte mear stabyl bliuwe kin⁵⁴.

Yn alle gefallen, Eekhoff hie folslein gelyk, doe't er syn krantestik as ûndertitel meijoech 'Een Friesch volksverhaal'. Yn syn ynliding giet er yn op 'e betsjutting fan it folksferhaal, en ek al ûnderskriuwe wy no miskien net mear alles wat er dêroer seit, dy ynliding, ien fan de earste Fryske refleksjes oer dat fenomeen, is, ek al om't er oant no ta net bekend wie, nijsgjirrich genôch om hjir ôfprinte te wurden: "Heeft de heerschende smaak dezes tijds zich zeer duidelijk voor historische romans of geschiedmatige verhalen verklaard, er is echter eene andere baan, welke te belangrijker is, naar mate zy minder geacht en gebruikt wordt, en die den grooten onbekende (Walter Scott) de voorname stof tot zijne menigvuldige romans heeft verschaft, wy bedoelen de volksverhalen die wij Friezen, ook in grooten getale nog onder het tegenwoordig geslacht bij overlevering bezitten, en waarvan men een merkwaardig onderdeel, de vertellingen, welke de Edellieden op de adelijke staten betreffen, *Stinsvertellingen* zoude kunnen noemen. Men heeft wel eens laag gevallen op deze zoogenoemde beuzelarijen, welke men oudwijfsfabeltjes noemde; doch hij, die beseft, dat de grond van alle geschiedenis overlevering is, en die in bijna alle verhalen hoe ook versierd en opgesmukt, de kiem der waarheid ziet doorblinken, zal zich niet vermoeijen, de oude besjes, die levende Kronijken van vroegeren tijd, somwijls te raadplegen. En is er ook wel aangenamer stof voor

⁵³. Postma, o.w. (noat 27), s. 33-47.

⁵⁴. Walter Anderson, *Ein volkskundliches Experiment* (FFC 141). Helsinki 1951, s. 3-4. Ferl. ek Rainer Wehse, 'Volkskundliche Erzählerforschung'. Yn: Deselde (útj.), *Märchenerzähler Erzählgemeinschaft*. Kassel 1983, s. 7-20.

het folk, wel schoner blik van een eigen folksgeest en folkszin, wanneer bijzondere voorvallen of ontmoetingen, goede en groote daden van het voorgeslacht, als luchtwezens zwevende tusschen mond en oor, in gezellige kringen worden verlevendigd? Het valt ligt te begripen, dat zoodanige verhalen in belangrijk[heid] winnen, wanneer zij de jeugd of het huisselijk leven van personen betreffen, die een dadelijk aandeel in 's lands bestuur gehad of eene merkwaardige rol in 's lands historie bekleed hebben." De Nuts-man Eekhoff bliuwt hjir wol stevich mei beide fuotten op 'e grûn, mar hy lit dochs ek sjen dat it romantyske tinken net alhiel oan him foarbygien is.

Oft Eekhoff syn krantestik de mûnlinge oerlevering fan dit type yn Fryslân ek beynfloede of fersterke hat, falt net nei te gean. Wol hat it syn delslach yn de skriftlike oerlevering fûn. Yn 1876 hat in A.J. it suver gelyk, allinne stilistysk wat oanpast en mei 'katolisearring' fan inkelde wurden, oernommen yn de *Pius-Almanak* mei dit NB: "Bovenstaand verhaal vond ik onder de oude snippers, door een vriend bij zijn vertrek mij nagelaten; de schrijver daarvan kan wel niemand anders zijn dan de heer W. Eekhoff"⁵⁵ (it krantestik wie ûndertekene mei W.E.). En yn 1913 ferskynde der ûnder de titel 'Wigle fen Aytta en de Biddelmûnts' in bewurking troch de lettere bibliotekaris fan de PB, G.A. Wumkes⁵⁶. Dy kin de krante fan 1836 brûkt hawwe, of it hânskrift dêrfoar, mar it leit wat mear yn 'e reden dat de Pius-Almanaktekst syn boarne wie (de PB hat dêrfan in oerprintsel⁵⁷), om't er, lykas ek dy tekst, Mattheo in 'h' meijout, wylst dy it by Eekhoff dêrsûnder dwaan moat. In beskiedend argumint is dat wol net - hy kin ek út himsels dy gongbere 'h' oanbrocht hawwe -, mar it is wol de iennichste oanwizing foar in relaasje mei ien fan de trije mooglike boarnen. Ek fan dy twa bewurkingen nei Eekhoff falt net nei te gean oft se al of net ynfloed hân hawwe op 'e neikommende mûnlinge en skriftlike oerlevering fan dit type. Us kennis fan dy oerlevering is beheind. It ferhaalttype hat behalven by Sinninghe, dy't it as Nr. 845* yn syn Mearkekatalogus opnommen hat⁵⁸, en yn Van der Kooi, dêr't ûnder Nr. 942* fjouwer Fryske lêzingen koart analysearre wurde⁵⁹, net fierder it omtinken krigen fan folksferhaalûndersikers. Oant no ta kinne minimaal 12 lêzingen oanwiisd wurde:

1. Eekhoff 1829 (Viglius).
2. Eekhoff 1836 (Goslinga).
3. Eekhoff 1836 (Botnia).
4. K. Müllenhoff, *Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig*

⁵⁵. *Pius Almanak; Jaarboek voor Katholiek-Nederland* 2 (1876), s. 96-109.

⁵⁶. Yn: *Yn ús eigen tael* 1913, s. 131-135.

⁵⁷. PB TB 22915.

⁵⁸. Sinninghe, *o.w.* (noat 45), s. 24: Belohnte Mildtätigkeit. Schiffskapitän gibt armem Geld. Später, als sein Schiff untergeht, bekommt er von ihm ein neues Schiff.

⁵⁹. Van der Kooi, *o.w.* (noat 4), s. 385: De dankbare bedelaar.

- Holstein und Lauenburg*. Kiel 1845, s. 159 (s. 167 yn de Neue Ausgabe besorgt von O. Mensing, Schleswig 1921). As boarne wurdt in skoallelêsbokje fan Claus Harms (1778-1855) neamd, de *Schleswig-Holsteinischer Gnomon* (1843). Dat boekje koe ik net besette. Klaus Groth hat Müllenhoff syn tekst letter bewurke (sjoch de ed. Mensing, s. 530).
5. Harmen Sytstra yn in brief oan Tiede Dykstra 5.11.1846 nei oanlieding fan Müllenhoff. "Én olliken set fen én bidler wirdt hier æc wol forteld mei dizze eft jinge fryske greate. 't Lest is 't my forhelle, det hit mei én hear Beima [tink de patriot Coert Lambertus van Beyma (1753-1820), dy't yn 1787 nei Frankryk flechtsje moast] bard wier'. Folget in koarte gearfetting. Sjoch *Winst út forlies. Briefwiksel tusken T.R. Dykstra, J. van Loon en H.S. Sytstra út 'e jierren 1841-1847*. Mei ynliding, oantekeningen en bylagen útjown fan J.H. Brouwer en J.J. Kalma. Ljouwert 1962, s. 138.
 6. Anonym, "Ik was een vreemdeling, en gij hebt mij geherbergd". Yn: *Provinciale Groninger Hazelhoff's Almanak, voor het jaar 1891*. Grins [1890], s. 17-32 fan de 'Mengelingen tot nut en vermaak'.
 7. Ms. Samling Boekenooien, Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut. In troch Dirk Schuurman yn 1903 oan C. Bakker fertelde lêzing (Broek in Waterland). Ofprinte yn J.R.W. Sinninghe, *Hollandsch sagenboek; Legendes en sagen uit Noord- en Zuid-Holland*. 's-Gravenhage 1943, s. 245. De 'bidler' is by Schuurman in 'Jodenjonge'; Sinninghe hat dêr in 'jongen' van makke.
 8. Id., selde ferteller, selde jier. Sjoch bylage 1.
 9. Id., meidieling fan C. Bakker dat er it ferhaal ek in kear fragmintarysk yn Utdam heard hat.
 10. Ms. Samling Jaarsma, ferslach 50, Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut. 15.6.1966 ferteld troch Gezine Kobus-van der Zee, Nijegea Sm. (berne te Aldegea Sm. yn 1884). Yn Dútske oersetting yn Van der Kooi en Gezelle Meerburg (sjoch noat 5), s. 128-129, 350.
 11. Id., ferslach 882, nr. 8. Fan Melle van der Heide (berne yn 1905 te Sumar) út Schagerbrug; 10-9-1971. Sjoch bylage 2.
 12. Y. Poortinga, 'Amelander volksverhalen'. Yn: *Neerlands Volksleven XXII* (1973), s. 87-88. Ferteld troch Gribbert Bakker, boer te Hollum, dêr yn 1905 berne; sept. 1972.

In probleem dêr't de folksferhaalûndersiker útsoarte mei tangele sit, is de flechtigens fan syn materiaal en de ûnfolsleinens en tafalligens fan syn data. It bliuwt altiten de frage yn hoefier't dy data sicht jouwe op mear as in topke fan de iisberch fan in mûnlinge tradysje en yn hoefier't hja it mooglik meitsje om konklúzjes te lûken oer de âldens, de omfang en it funksjonearjen fan dy oerlevering mear yn 't algemien, of, by detailûndersyk, bygelyks nei beskate ferhaaltypen, fan dielen dêrfan. Dochs moat er it mei dy data dwaan. Net alles omfiemjende, yn wêzen a-histoaryske, monolityske teoryen, mar allinne minisjeuze en strang histoarysk-gronologyske en geografyske detailûndersikingen

sille úteinliken mear dúdlikens bringe kinne oer wêzen en wegen en de graad fan stabiliteit en oraliteit fan dat elusive fenomeen folksferhaal⁶⁰.

Hifkje wy sa it folksferhaaltype fan de tankbere bidder (sjoch ek it byfoege skema), dan falle in pear dingen op. It hat om te begjinnen mar in tige beheinde sprieding: de kusten fan de Noardsee lâns fan Dithmarschen oant Noard-Hollân. It liket syn ûntstean fûn te hawwen yn de politike omstannichheden yn 't lêst fan de 18de ieu. It ferhaal begjint syn reis as in histoaryske sêge: de âldere teksten kenne dúdlik doedestiids oanwiisbere persoanen (oft Klaus Nanne bestien hat, wit ik lykwols net), dy't, troch omstannichheden fier fan hûs yn jildpine rekke, holpen wurde troch oaren, dy't se, doe't se thús noch yn 'e fleur wienen, altiten rojaal behannele hienen. Doe't de nammen fan dy haadpersoanen net folle mear seinen en de omstannichheden feroare wienen, ferdwûn dizze oerlevering net. Dêrta wie er blykber te oansprekkend en brûkber mei syn foar elkenien oannimlike moraal. Der kaam no in dúdlike funksje- en dêrmei sjenreferskowing: fan primêr in histoaryske oerlevering waard it type no primêr in moralistysk novellemearke mei twa farianten, in seefariant, mei in kaptein dy't syn skip ferlern hie as haadpersoan, en in lânvariant mei in troch de ûne fleine bakker. Yn lêzingen fan dy farianten ferskynt wolris in namme as dêr oanlieding ta wie (yn nr. 7 bygelyks of yn nr. 6, dêr't de nammen it gefolch binne fan de novellistysk-literêre bewurking troch de almanaskriuwer, dy't fan in folksferhaal in skrifttekst makke hat), mar dêryn binne dy nammen earder tafallichheden as sinjalen fan histoarisiteit. Ek struktureel feroaret it type no. It op himsels yn histoaryske oerleveringen befredigjende slotmotyf fan de bidder dy't weromkomt om syn jild, ferdwynt yn de novellelêzingen, mar dy krije, yn alle gefallen yn de seefariant, der in net altiten realisearre, mar sjoen de fjouwer kears dat it opdûkt, no wol ta de kearn fan it type hearrend motyf by, dat fan de earne bidder dy't blykt yn in deftich en ryk hûs te wenjen. In motyf dat ek yn oare narrative konteksten yn 'e folkslektuer en -literatuer fan de 19de en 20ste ieu gauris opdûkt.

De geografyske sprieding en de ynhâld fan de lêzingen fan dit type meitsje in ûntstean earne yn dit ferspriedingsgebiet tige oannimlik en de âldens fan dy lêzingen makket dan in ûntstean yn it getalsmjittige kearngebiet, de Nederlânske provinsje Fryslân, net ûnoannimlik. Te bewizen falt dat fansels net, mar sa'n oannimlikens op himsels is al tige bysûnder. Ommers, fan mar inkelde fan dy tûzenen folksferhaaltypen dy't yn Fryslân sirkulearje of sirkulearre hawwe, kin soks bewoard wurde. Hast allegearre hawwe dy nammers in oarsprong dy't bewiisber (gauris sels fier) bûten Fryslân leit.

Ek by dit ferhaaltype hawwe wy, lykas by safolle yn Fryslân fûne ferhaaltypen, dus te krijen mei in relative kontinuïteit⁶¹. It wie blykber populêr

⁶⁰. Sjoch byg. Dietz-Rüdiger Moser, 'Plädoyer für eine historische Volkserzählforschung'. Yn: *Ethnologia Europaea* XI (1979/80), s. 28-35, en fan deselde it lemma 'Chronologie' yn de *Enzyklopädie des Märchens* III. Berlyn, New York 1981, kol. 15-21.

⁶¹. Van der Kooi, o.w. (noat 4), s. 211-230.

DE TANKBERE BIDLER (VdK 942*)				
<i>De helpene</i>	<i>De helper</i>	<i>Helpt mei</i>	<i>Motivearing</i>	<i>Werombeteljen</i>
1. VIGLIUS, yn Rome foar stúdzje, wiksels te let	In bidder	Jild	Wie (yn Rome) troch V. altiten rynsk betocht	Hellet it jild letter yn Swichum wer op ?
2. In GOSLINGA	(In bidder)	(Jild)	(Tankberens)	?
3. In BOTNIA	(In bidder)	(Jild)	(Tankberens)	Hellet it jild letter yn Kleinlehe
4. Klaus NANNIE út Kleinlehe (Dithmarschen) yn Jerusalem, wiksels te let	In bidder	In ponge mei goudstikken	Wie yn Kleinlehe ris troch troch Nanne holpen	
5. In patriot BEIIMA, nei Frankryk flechte	In bidder	Jild	Wie yn Fryslân troch him betocht	Hellet it jild letter yn Fryslân wer op -
6. In bakker Meier út B. (Ned.) dy't fallyt slein yn Amearika syn heil siket	In rike hear Biller yn New York	In goede baan	Wie yn B. nei in skipbrek op wei nei A. troch him mei iten en jild holpen	-
7. In seekaptein Van Arkel sjocht nei in skipbrek yn in frjemd lân in deftich hûs 'De kapitein van Arkel' en skillet oan	De bewenner fan dat hûs, in rike Joad	In nij skip	V.A. hie in kear yn in herberch de hiele marse fan de jonge Joad kocht	-
8. In seekaptein dy't syn skip ferlern hat	In betsjinner fan de sekretten yn Amsterdam, dy't de kapitein nei in deftich hûs gean lit	In nij skip	De kaptein hie him altiten in rynske foai jûn	De kaptein betellet it jild letter werom
9. ?	?	?	?	?
10. In seekaptein dy't syn skip ferlern hat	In bidder, dy't him nei in deftich hûs gean lit	In boarchstelling foar in nij skip	As by 8	-
11. In bakker dy't fallyt gien is	In bidder	Jild	Om't er altiten in broadsje fan de bakker krigen hie	-
12. In kaptein dy't syn skip ferlern hat	Joadske bidder yn in stêd (Amsterdam?), dy't him nei in ryk hûs gean lit	In nij skip	As by 8	-

yn de earste helte fan de 19de ieu, dan fine wy it sa'n 50 jier net, mar it wie blykber net fergetten, want oan 'e ein fan de 19de ieu is it der wer. Dan is it lykwols net mear it âlde type, want it is yn dy tuskentiid fernijd: it is fan sjenre ferskood, it komt no yn twa nije farianten foar dy't èn ynhâldlik èn kwa struktuer oars opboud binne. Lykwols, it is ûnmiskenber noch altiten itselde ferhaaltipe. Ek de skiednis fan dit ferhaaltipe lit dus sjen dat de folksferhaaloerlevering earder dynamysk as statysk is. As ferhaaltipen it langer úthâlde, dan bart soks suver nea sûnder skokken, oanpassingen, feroaringen en fernijingen. Gauris wurdt de stjit dêrta jûn troch nije literêre lêzingen, dy't it type wer ûnder de oandacht fan fertellers bringe. By dit type liket de literêre oerlevering net in grutte rolle spile te hawwen; de Eekhoff-tekst en de bewurkingen dêrfan hawwe sa't it liket gjin gefolgen hân. Wol leit it yn 'e reden dat de lêzing oer de bakker fan Eastermar (nr. 11) tebekgiet op nr. 6, de Grinzer almanaktekst. Soks fernuveret net. Hazelhoff's almanak waard yn 'e Wâlden in bulte lêzen en hat dêr bewiisber mear ferhaaltipen op 'e gleed brocht⁶².

De Viglius-lêzing fan it ferhaaltipe de tankbere bidder moat as in ynsidint sjoen wurde. Ein 16de, begjin 17de ieu, sirkulearren der, ek yn Fryslân, mûnling ûnderskate Viglius-oerleveringen. Hoe't it folk hjir yn de 18de ieu oer him tocht, witte wy net. Yn de iere 19de ieu koe in tink doe relatyf jong folksferhaal, dat fan de tankbere bidder, hjir doe populêr, mei him ferbûn wurde yn dy spesifike omjouwing dêr't syn namme bysûnder yn eare hâlden waard, it troch him stifte gasthûs yn Swichum. Dêr wist men noch genôch fan him, fan syn ferbliuw yn Itaalje bygelyks - al wist it âld wyfke ek dêr it krekte net fan -, om sa'n ferbining oannimlik te meitsjen. Bûten dy omjouwing is, behalven op papier dan, dit ferhaal mei Viglius as haadpersoan net komd. At wy it letter yn Fryslân wer fine, dan net mei Viglius. Yn de 20ste ieu dan is hy, mar dan mei syn skaainamme Aytta, allinne mar ferbûn mei it Ayttablomke, mar dan is net rjocht dúdlik oft syn persoan hjir dan al of net sekundêr is oan de namme fan de Aytta-pleats.

Viglius wie gjin folksheld en koe dat ek net wurde. Mar de Fryske elite wie wiis mei him en publisearre graach oer him. Hja die dat lykwols earst yn in tiid en op plakken dêr't it net wenst yn wie en jou boarneopjeften, en letter út (wat de ferhalen om him hinne oanbelange) in romantysk kontinuïteitstinken wei, dat útgie fan in trochgeande ûnderstream fan mûnlinge oerleveringen, dy't sa no en dan miskien trochbriek en sichtber waard yn literêre delslaggen, mar útsoarte soeverein nêst de literêre oerlevering syn gong gie. Hja printe dêrom sûnder euvelmoed yn âldere, skriftlike boarnen fûne Viglius-ferhalen ôf as libben se noch yn 'e eigen tiid of koartlyn, oant yn de twadde helte fan dizze ieu ta.

⁶². Foar in oar foarbyld sjoch Jurjen van der Kooi, 'De duivel en de dienstmeid; Absolute tijd versus relatieve tijd bij het historisch volksverhaalonderzoek'. Yn: *Driemaandelijke Bladen* 39 (1987), s. 1-25.

Wy hawwe hjir de Viglius-oerlevering by de kop hân, mar it boppesteande giet op foar suver alle oan persoanen ophongen histoaryske oerleveringen. Earst yngeand filologysk-histoarysk en folkskundich ûndersyk sil dúdlik meitsje kinne oft en yn hoefer't it kollektive ûnthâld yn Fryslân echt langer it oantinken oan beskate persoanen fêsthâlden hat. Dat ûndersyk moat suver noch begjinne. Wat it 19de- en iere 20ste-ieuske sammeljen en publisearjen fan histoaryske oerleveringen no opsmyt, is net in byld fan de oerleveringen út dy tiid, mar in byld fan hoe't de samlers en publisisten fûnen dat dy oerlevering wêze moast. Dy twa bylden soene wol ris in hiel ein útinoar rinne kinne⁶³.

*Rijksuniversiteit Groningen
Nedersaksisch Instituut*

BYLAGE 1: *De tankbere bidler, lêzing nr. 8*

Er zat onder de Nieuwebrug te Amsterdam altijd een man, die de bediening had van de secreten. Die had een dochter, die wou trouwen, maar dat mocht niet eer de vrijer beloofde, dat ie den ouden heer op zou volgen. Dat beurde, dat die haalde toe de fooien op.

Nou was er een kapitein van een schip, die gaf al jaren lang als hij er kwam een goeie fooi. Maar op een zekeren tijd wierd dat al minder en minder en op 't lest gaf ie maar een stuiver. Ook begon hij er sjofel uit te zien. Toe zei de man onder de brug: "Je moet me toch ers zeggen, waarom ik teugenwoordug zoo weinig krijg."

Dat wou de kapitein eerst niet, maar op lest vertelde-n-ie toch dat zijn schip vergaan was en dat ie niet verassureerd was.

"Kom dan vanavond er bij me in die en die straat, dat en dat nummer."

"Enfin" dacht de kapitein "ik kan der wel ers heengaan." Hij gong dus, maar kwam an een deftif [!] huis. "Ik ben zeker abuis" zei die, "maar ik zel toch maar schellen." Een klein meisje deed open en zei: "Uwé is zeker de kapitein die kommen zou; komt uwé maar binnen."

Hij wier in een deftig salon gelaten. Toen most ie weer alles vertellen en op lest zei de man onder de brug: "Mijn grootvader, mijn schoonvader en ik hebben jaren onder de brug gezeten en bennen zoo rijk 'eworden. Jij hebt ons

⁶³. Ferl. ek Rudolf Schenda, 'Volkserzählung und nationale Identität; Deutsche Sagen in Vormärz (1830-1848)'. Yn: *Fabula, Zeitschrift für Erzählforschung* 25 (1984), s. 296-303; Helge Gerndt, 'Volkssagen; Über den Wandel ihrer zeichenhaften Bedeutung vom 18. Jahrhundert bis heute'. Yn: Utz Jeggle e.o. (útj.), *Volkskultur in der Moderne; Probleme und Perspektiven empirischer Kulturforschung* (Festschrift Hermann Bausinger). Reinbek 1986, s. 397-409; Bernward Deneke, 'Sage und Geschichte im 19. Jahrhundert'. Yn: *Jahrbuch für Volkskunde*, Neue Folge 11 (1988), s. 67-82; Rainer Alsheimer, 'Mythos, Prophetie und Chauvinismus; Studien zur Handhabung der Sage von der Schlacht am Birkenbaum'. Yn: *Jahrbuch für Volkskunde*, Neue Folge 13 (1990), s. 108-122.

altijd goed bedocht, dus nou zel ik jou bedenken. Wat kost je schip?" "Honderd tachtig duizend gulden."

"Zoo, nou laat dan voor mijn rekening maken. Ken-je het teruggeven dan is het goed, aârs is het ook goed."

De kapitein, mooi blijd natuurlijk, liet het schip maken. Later heb ie alles teruggeven. Maar hij most beloven dat het schip zou heeten: "Van den bedelaar", en dat hij voortaan weer een goeie fooi zou geven.

BYLAGE 2: *De tankbere bidler, lêzing nr. 11*

Yn Eastemar wenne in bakker. Dêr kaam altyd in bidler by dy bakker en dy bidler joech er altyd in broadtsje. Mar it gong net goed mei de bakkerij. De bakker krûpte troch de oven (Hy gong felyt). Doe kom dy bidler wer.

"Nou kin 'k dy gjin broadtsje mear jaen," sei de bakker.

"Dan is 't nou myn beurt," sei de bidler. En doe holp er dy bakker oan jild. Dat die er út tankberens. Doe koe de bakker dêr bliuwe.